

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การค้นคว้าแบบอิสระเรื่องการจัดการความหลากหลายพืชผักพื้นบ้านเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน กรณีศึกษาอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านที่ใช้เป็นอาหารและยา รูปแบบการจัดการปลูกพืชผักพื้นบ้าน และผลของการจัดการความหลากหลายพืชผักพื้นบ้าน ทั้งในด้านผู้บริโภคพืชผักพื้นบ้าน ด้านเกษตรกรผู้ปลูกพืชผักพื้นบ้าน และด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ปลูกพืชผักพื้นบ้าน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. จากการสำรวจความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้าน ที่ชาวบ้านในเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้เป็นอาหารและยาเป็นประจำในปัจจุบันมีจำนวน 74 ชนิด โดยใช้ส่วนของพืชผักพื้นบ้านปรุงเป็นอาหารและยา ดังต่อไปนี้ ใช้ส่วนของใบและยอดอ่อนของพืชผักพื้นบ้าน ปรุงเป็นอาหารและยา จำนวน 54 ชนิด ใช้ส่วนของดอกของพืชผักพื้นบ้านปรุงเป็นอาหารและยา จำนวน 15 ชนิด ใช้ส่วนของผลและเมล็ดของพืชผักพื้นบ้านปรุงเป็นอาหารและยา จำนวน 34 ชนิด ใช้ส่วนของลำต้น เปลือกลำต้น และเนื้อไม้ของพืชผักพื้นบ้านปรุงเป็นอาหารและยา จำนวน 7 ชนิด ใช้ส่วนของราก หัว และเหง้าของพืชผักพื้นบ้านปรุงเป็นอาหารและยา จำนวน 20 ชนิด จัดแบ่งกลุ่มตามรสชาติของพืชผักพื้นบ้านทั้ง 74 ชนิด ได้ดังต่อไปนี้ พืชผักพื้นบ้านที่มีรสฝาดมีจำนวน 5 ชนิด พืชผักพื้นบ้านที่มีรสขมมีจำนวน 14 ชนิด พืชผักพื้นบ้านที่มีรสหวานมีจำนวน 9 ชนิด พืชผักพื้นบ้านที่มีรสมันมีจำนวน 6 ชนิด พืชผักพื้นบ้านที่มีรสเปรี้ยวมีจำนวน 9 ชนิด พืชผักพื้นบ้านที่มีรสเค็มร้อนมีจำนวน 20 ชนิด และพืชผักพื้นบ้านที่มีรสจืดมีจำนวน 11 ชนิด จัดแบ่งกลุ่มตามวิธีการปรุงเป็นอาหารของพืชผักพื้นบ้านทั้ง 74 ชนิด ได้ดังต่อไปนี้ พืชผักพื้นบ้านที่ใช้เป็นอาหารโดยการกินสดมีจำนวน 37 ชนิด พืชผักพื้นบ้านที่ปรุงเป็นอาหารโดยการต้มมีจำนวน 13 ชนิด พืชผักพื้นบ้านที่ปรุงเป็นอาหารโดยการคั่วมีจำนวน 39 ชนิด พืชผักพื้นบ้านที่ปรุงเป็นอาหารโดยการแกงมีจำนวน 55 ชนิด และพืชผักพื้นบ้านที่ปรุงเป็นอาหารโดยการส้า มีจำนวน 12 ชนิด จัดแบ่งกลุ่มตามวิธีการปรุงเป็นยาของพืชผักพื้นบ้านทั้ง 74 ชนิด ได้ดังต่อไปนี้ พืชผักพื้นบ้านที่ใช้เป็นยาโดยการกินสดมีจำนวน 33 ชนิด พืชผักพื้นบ้านที่ปรุงเป็นยาโดยการต้มมีจำนวน 35 ชนิด และพืชผักพื้นบ้านที่ปรุงเป็นยาโดยการชงมีจำนวน 6 ชนิด

2. รูปแบบในการจัดการปลูกพืชผักพื้นบ้าน จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้รูปแบบการปลูกพืชผักพื้นบ้านแบบผสมผสานร้อยละ 80 ในพื้นที่ที่

เป็นที่ราบ และใช้รูปแบบการปลูกพืชผักพื้นบ้านแบบวนเกษตรร้อยละ 20 ในพื้นที่ที่เป็นป่าเขาและป่าริมแม่น้ำ

รูปแบบการป้องกันกำจัดศัตรูพืชผักพื้นบ้าน จากการศึกษาพบว่า การปล่อยให้สัตว์ในธรรมชาติกำจัดศัตรูพืชผักพื้นบ้านตามธรรมชาติ ร้อยละ 20 จากจำนวนเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด การใช้พืชที่มีสารและกลิ่นไล่หรือกำจัดแมลงศัตรูพืช ร้อยละ 56 จากจำนวนเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด และการใช้เครื่องมือพื้นบ้านไล่จับหรือกำจัดศัตรูพืช ร้อยละ 80 จากจำนวนเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ไม่มีการใช้สารเคมีเกษตรในการป้องกันกำจัดศัตรูพืชผักพื้นบ้าน

รูปแบบการปรับปรุงบำรุงดิน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรผู้ปลูกพืชผักพื้นบ้านใช้ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์เลี้ยงร้อยละ 80 จากจำนวนเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ใช้ปุ๋ยหมักร้อยละ 40 จากจำนวนเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด และใช้ปุ๋ยพืชสดร้อยละ 20 จากจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีในการปรับปรุงบำรุงดิน

3. ผลการจัดการความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้าน

ผลต่อเกษตรกรผู้ปลูกพืชผักพื้นบ้านจากรูปแบบการจัดการปลูกพืชผักพื้นบ้านที่ไม่ใช้สารเคมีเกษตร ทำให้ลดอาการเจ็บป่วยมีร่างกายแข็งแรง มีรายได้เพียงพอตลอดปีจากการขายผลผลิตลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน มีพืชผักใช้บริโภคในครัวเรือนตลอดปี ลดค่าใช้จ่ายในการรักษาอาการเจ็บป่วย ลดต้นทุนในการปลูกพืชผักพื้นบ้านเพราะ ไม่ต้องใช้สารเคมีเกษตร

ผลต่อผู้บริโภคพืชผักพื้นบ้านจากการบริโภคพืชผักพื้นบ้านที่ไม่มีสารพิษตกค้าง ทำให้ผู้บริโภคปลอดภัยจากสารพิษตกค้างในพืชผัก และพืชผักพื้นบ้านยังมีสรรพคุณเป็นยาป้องกันอาการเจ็บป่วยจากการเปลี่ยนแปลงของอากาศ พืชผักพื้นบ้านมีรสชาติและกลิ่นหลากหลายสามารถปรุงเป็นอาหารพื้นบ้านที่อร่อย และมีสารอาหารบำรุงร่างกายทำให้ผู้บริโภคมีสุขภาพแข็งแรง

ผลต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ปลูกพืชผักพื้นบ้านจากการจัดการปลูกพืชผักพื้นบ้านโดยไม่ใช้สารเคมีเกษตร ทำให้ลดสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อมสภาพความอุดมสมบูรณ์ของดินดีขึ้น คุณภาพของน้ำดีขึ้น พืชและสัตว์ในธรรมชาติในพื้นที่ปลูกพืชผักพื้นบ้านมีจำนวนและชนิดเพิ่มขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการจัดการความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน ในเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้พบประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

ความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านในพื้นที่ศึกษามีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งความหลากหลายทางชนิด (Species Diversity) ซึ่งพบว่าพืชผักพื้นบ้านทั้ง 74 ชนิดมีชื่อวิทยาศาสตร์ที่ต่างชนิด (Species) ทั้ง 74 ชนิด ความหลากหลายทางพันธุกรรม (Genetic Diversity) พบว่าทั้ง 74 ชนิด

มีลักษณะรูปร่างเฉพาะของส่วนประกอบของแต่ละชนิดที่แตกต่างกันไป และทั้ง 74 ชนิดมีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา (Ecological Diversity) ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมในการเจริญเติบโตที่แตกต่างกันไปทั้งสภาพของความเข้มข้นของแสง อุณหภูมิ ลักษณะดิน ปริมาณน้ำ ที่เหมาะสมในการเจริญเติบโต ความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านทั้ง 3 ด้านนี้ถือได้ว่าเป็นความหลากหลายทางชีวภาพ (วิสุทธิ ไบไม้, 2532)

การใช้ความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านเป็นอาหารและยา พบว่าชาวบ้านได้ใช้พืชผักพื้นบ้านทั้ง 74 ชนิดปรุงเป็นอาหารพื้นบ้านล้านนาหลากหลายชนิดที่มีคุณค่าทั้งด้านความอร่อยและคุณค่าทางโภชนาการ และได้ใช้พืชผักพื้นบ้านทั้ง 74 ชนิดในการปรุงเป็นยาป้องกันและรักษาอาการเจ็บป่วย การนำพืชผักพื้นบ้านมาใช้ประโยชน์ของชาวบ้านเป็นความรู้และประสบการณ์จริงเพื่อการอยู่รอด ที่ถ่ายทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนจัดว่าเป็นภูมิปัญญาของชนแต่ละกลุ่ม เรียกว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน (ชูศรี ไตรสนธิ, 2539)

การจัดการปลูกพืชผักพื้นบ้าน พบว่าชาวบ้านใช้รูปแบบการจัดการปลูกพืชผักพื้นบ้านในรูปแบบดั้งเดิม โดยการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน พืชที่ปลูกพืงพืงเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกัน พืชผักพื้นบ้านที่เป็นไม้ยืนต้นสูงใหญ่ก็จะให้ร่มเงากับพืชผักพื้นบ้านที่เป็นไม้ชอบร่มรำไรที่อยู่ด้านล่าง และพืชผักพื้นบ้านที่เป็นพืชต้านทานศัตรูพืชก็ช่วยปกคลุมผิวดินป้องกันการเกิดการชะล้างของผิวดิน และช่วยควบคุมความชื้นในดิน การใช้สัตว์ในธรรมชาติควบคุมและกำจัดแมลงศัตรูพืชหรือการปลูกพืชที่มีกลิ่นไล่แมลงแทนการใช้สารเคมีเกษตรในการป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืช การใช้ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักแทนการใช้ปุ๋ยเคมีในการปรับปรุงบำรุงดินรูปแบบที่ชาวบ้านใช้ในการจัดการปลูกพืชผักพื้นบ้านดังกล่าวมานี้ เป็นรูปแบบที่ตรงกับรูปแบบการเกษตรที่ยั่งยืนที่เป็นแนวคิดในการจัดระบบการเกษตรที่เกื้อกูลทั้งเศรษฐกิจ สังคม สามารถรักษาหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด (ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, 2536) ซึ่งผลในการจัดการปลูกพืชผักพื้นบ้านของชาวบ้านสามารถสร้างรายได้เพียงพอเพียง จากการขายผลผลิตของพืชผักพื้นบ้านที่มีทยอยออกตลอดทั้งปี ทำให้ชาวบ้านมีงานทำและมีรายได้ตลอดทั้งปี ไม่ต้องทิ้งบ้านเรือนไปหางานทำในเมืองใหญ่ให้เป็นปัญหาทางสังคม และการปลูกพืชผักพื้นบ้านโดยไม่ต้องใช้สารเคมีเกษตรยังสามารถช่วยปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ดังนั้นการจัดการความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้าน ทั้งการจัดการใช้ประโยชน์ในการเป็นอาหารและยา และการจัดการปลูกพืชผักพื้นบ้านจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการเลือกบริโภคพืชผัก

พืชผักที่มีจำหน่ายในท้องตลาด ที่ผู้บริโภคสามารถซื้อได้ตามท้องตลาดในปัจจุบันจะมีอยู่ 3 ประเภท คือ

1. ผักตลาดที่เป็นพืชผักต่างถิ่นที่เกษตรกรทั่วไปนิยมปลูกเพื่อจำหน่าย จะมีการใช้สารเคมีอย่างเต็มที่ในขบวนการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง แต่จะเป็นพืชผักที่มีสารพิษตกค้าง เป็นพืชผักที่มีวางขายเป็นส่วนใหญ่ในท้องตลาดทั่วไป มีราคาถูก ผู้บริโภคทั่วไปนิยมซื้อไปบริโภค ซึ่งก็ต้องเสี่ยงกับอันตรายจากสารพิษตกค้าง

2. ผักปลอดสารพิษ หรือผักปลอดภัยจากสารพิษ เป็นผักต่างถิ่นที่เกษตรกรใช้วิธีการผลิตที่ใช้สารเคมีเกษตรน้อยที่สุด หรือไม่ใช้สารเคมีเลยในขบวนการผลิต โดยใช้สารเคมีเกษตรเฉพาะช่วงแรกของการปลูกพืชผัก หรือการใช้สารสกัดจากพืชที่มีฤทธิ์ป้องกันและกำจัดศัตรูพืชผัก และการปลูกผักกางมุ้งที่ใช้มุ้งในล่อนทางคลุมแปลงปลูกผักเพื่อป้องกันแมลงไม่ให้เข้าไปกัดกินผัก ซึ่งผักปลอดสารพิษหรือผักปลอดภัยจากสารพิษที่มีขายตามท้องตลาดจะมีราคาแพงกว่าผักตลาดทั่วไป กลุ่มผู้บริโภคที่มีความตระหนักถึงอันตรายจากสารพิษตกค้างในพืชผัก จะนิยมซื้อผักประเภทนี้ไปบริโภค แม้ว่าจะมีราคาแพง

3. ผักพื้นบ้านที่มีขายในท้องตลาด จะเป็นผักส่วนน้อยในท้องตลาดทั่วไป และบางตลาดก็จะมีจำหน่าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่มีผลผลิตของพืชผักพื้นบ้าน พืชผักพื้นบ้านทั่วไปจะเป็นผักที่เจริญเติบโตได้ดีตามธรรมชาติ เกษตรกรผู้ปลูกจึงไม่ต้องใช้สารเคมีเกษตรในขบวนการผลิต ผู้บริโภคก็ปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง แต่ปัจจุบันเกษตรกรผู้ปลูกบางกลุ่มก็เริ่มมีการใช้สารเคมีเกษตรในการปลูกพืชผักพื้นบ้าน เพื่อให้พืชผักพื้นบ้านมีผลผลิตมากกว่าปรกติ หรือมีผลผลิตนอกฤดูกาล ซึ่งผู้บริโภคควรเลือกบริโภคพืชผักพื้นบ้านตามฤดูกาล จะปลอดภัยและมีราคาถูกกว่าพืชผักพื้นบ้านนอกฤดูกาล

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านในเขตอำเภอต้นปาดอง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบทำให้ขาดข้อมูลความหลากหลายทางนิเวศวิทยาของพืชผักพื้นบ้านในด้านลักษณะระดับความสูงต่ำของพื้นที่ โดยเฉพาะความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านที่อยู่บนพื้นที่สูง ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปที่เกี่ยวกับความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านควรมีพื้นที่ศึกษาวิจัยที่กว้างขวางขึ้น เพื่อให้มีลักษณะพื้นที่แตกต่างหลากหลายทางนิเวศวิทยาในทุกด้าน จะทำให้ได้ข้อมูลความหลากหลายของพืชผักพื้นบ้านมากขึ้น